

2. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. Пер. с французского Туманова В.А. 3-е изд. 4 М.: Международные отношения. 1997. С. 268
3. Сидоренко О. О. Процесуальні норми як різновид правових норм / О. О. Сидоренко // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2012. – 2012. № 1(11). – С. 210-215.

Ключові слова: правова сім'я, правова культура, загальне право, джерела права, судовий прецедент.

Ключевые слова: правовая семья, правовая культура, общее право, источники права, судебный прецедент.

Key words: legal family, legal culture, common law, sources of law, judicial precedent.

КАРАМАН МИКОЛА ВІТАЛІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції*

РИТУАЛИ В ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ КИТАЮ ТА ЯПОНІЇ

Поняття «правова система» є центральною ланкою дослідження сучасної загальної правової теорії. У сучасній правничій думці існує чимало класифікацій правових систем, що засновані на різних підходах до їх розподілення. Як зазначає Х.Н. Бехруз, «правова система у правничій науці вживається в декількох значеннях: широкому та вузькому. У вузькому сенсі поняття правової системи асоціюється з правовими приписами певної держави, пов'язується з поняттям національної правової системи. В широкому ж розумінні, поряд з позитивними нормами береться до уваги весь комплекс компонентів правової сфери» [1, с. 28].

В Китайському суспільстві протягом його існування змінювалось суспільне ставлення до співвідношення права й моралі. Розвиток Китайської правової думки характеризується різноманітністю філософсько-етичних течій, що, інколи, по різному пояснювали роль права в суспільному регулюванні. Наприклад, конфуціанство виходило з позиції, щодо допоміжної ролі права, яке необхідне лише тоді, коли ритуали (лі) та норми моралі не діють. Взагалі ритуал (лі) можна визначити як ключову категорію китайської філософії, особливо конфуціанства. Список українських перекладів цього поняття включає такі варіанти як благопристойність, етикет, етика, ритуал, церемонія. Головна складність визначення цього поняття полягає в тому, що китайські філософи вкладали в нього не тільки необхідність дотримання норм правильної поведінки (етикет, церемонія), але і ті світоглядні засади, з яких правильна поведінка виникає. Тобто це не тільки шанобливість, демонстрована до старших, а й розуміння того, яку роль відіграють старші в суспільстві, розуміння того, що шанобливість до старших необхідна.

І вже з цього розуміння, з неминучістю виникає правильна, шаноблива поведінка. При цьому про порушення лі, у його виконавців навіть не існує внутрішнього конфлікту – люди точно усвідомлюють, що дотримання цих норм не просто бажане та необхідне, а й властиве людині як живій істоті.

Конфуцій ідеалізував людей, захоплювався їх послухом, слідуванню звичаям та ритуалам. Ритуал, за Конфуцієм, полягав у тому, щоб невпинно «перемагати себе», тобто долати в собі егоїстичні бажання.

Важливо відзначити, що виконання ритуалів підтримувалися потужними інструментами правової сфери. У будь-якому китайському середньовічному селі селянин, який нехтував вимогами ритуалу втрачав не тільки добре ім'я, а й – згідно постулатам класичної китайської думки – саме право називатись людиною. Те ж саме спостерігалось і на вищому рівні імперської організації: тільки «виконання ритуалу (лі)», а не спадкові права або, навіть, особисті здібності, давало імператору право і можливість здійснювати управління імперією.

Конфуціанство відстоювало примат «ритуалу», що походить з внутрішнього світу людини, над безликим писаним законом, і його вплив відображений в характерному для китайського права акценті на індивідуальному статусі тієї чи іншої особи і особливості ситуації.

Останній видатний теоретик стародавнього конфуціанства Сюнь-цзи (бл. 313–238 рр. до н. е.) «вбачав велич людини в перемозі над собою, здатності культивувати в собі моральність. По-новому пояснюючи загальнолюдську необхідність культури, Сюнь-цзи зумів створити найбільш розгорнуту в ранньому конфуціанстві теорію ритуалу як засади суспільного устрою» [2, с. 127]. На думку Сюнь-цзи, ритуал втілює людський початок самообмеження і по суті збігається з громадським порядком у всіх його аспектах – від розподілу праці до правового становища індивіда.

На думку китайського філософа, ритуал встановлює місце людини в рамках соціуму як гармонійного цілого, або, згідно з термінологією ранніх конфуціанців, «досконалої рівності». Йдеться, зрозуміло, не про проголошення загальної рівності, а про «рівність в нерівності», ієрархічного ладу, в рамках якого всі рівні тільки в тому, що сповна отримують те, що належне їм по праву.

Отже, ритуал в Китайській традиційній правовій системі – не просто обряд або формальна церемонія. Ритуал в китайському суспільстві означає не просто ввічливу або належну поведінку, а особливу модель людської соціальності, яка походить з самого космічного порядку буття.

Історія розвитку ритуалів в правовій сфері Японської правової системи досить багата та специфічна. Дотримання норм та заборон звичаєвих норм забезпечувалося всією громадою, а в ранній період розвитку японського суспільства спеціальні органи примусу були відсутні. Порушення звичаєвих норм тягло за собою покарання, наприклад вигнання з громади, тілесні покарання, громадський осуд тощо.

Протягом довгого часу звичаї, традиції, обряди та ритуали представляли собою єдину форму права Стародавньої Японії. По суті вони були правилами поведінки, які сформувалися в результаті повторюваності.

Держава визнавала звичаєві норми загальнообов'язковими і забезпечувала їх дотримання силою свого примусу.

Дослідники правової системи Стародавньої Японії стикаються з такою проблемою: «Оскільки звичаєві норми існували і застосовувалися в усній формі, вони не записувалися, і це значно ускладнює процес дослідження їх змісту. Однак в численних давніх легендах, переказах та інших історичних джерелах знайшли своє відображення, наприклад звичаї цивільного обороту і правозастосовна практика» [3, с. 199], що актуалізувало необхідність накопичення та передачі наступним поколінням «соціальної пам'яті».

В Японській правовій системі усна передача соціальної пам'яті здійснювалась, зокрема, за допомогою молитви або її тексту, що називалась норіто. Саме норіто формують найдавніший пласт пам'яток про традиційну культуру Японії, що неминуче здійснила вплив на формування звичаєвих, а згодом і правових норм.

Також, варто зазначити, що поряд з норіто, на Японську правову систему здійснює вплив інший звичаєвий соціальний регулятор гірі – морально-етичні норми, приписи та моделі поведінки в різноманітних конкретизованих ситуаціях. Гірі регулюють відносини в родині і з оточуючими, визначають механізми надання послуг і повернення боргу, закріплюють статуси і повноваження членів суспільства та багато іншого. Фактично, гірі – це сучасне японське звичаєве право, яке має функцію примирення сторін.

Гірі – це і зобов'язання, і ритуал виконання зобов'язання, і вид подяки. У широкому сенсі, гірі проявляється у відповідному спілкуванні вищого з нижчим, у взаємодіях між рівними, в ритуалах спілкування між сусідами тощо.

Наприклад, борг подяки відшкодовується в Японії два рази в рік: у середині року в вигляді подарунка з нагоди поминання покійних і в кінці року у вигляді подарунка з нагоди кінця року. Не випадково цей час є часом виплати службовцям преміальних. Управлінцям відомо, що у кожного є почуття обов'язку перед іншим – будь він посередником на заручини, добросовісним покупцем або вчителем. Кожен чекає, що його обдарують в знак вдячності. Більшість подарунків – практичної властивості, наприклад рослинне масло, цукор, мило. Сутність боргу подяки не в подарунку, а в самому акті дарування.

Варто зазначити, що людина не має права вимагати від іншої виконання вимог гірі. Вона повинна чекати, коли інший добровільно стане їм слідувати. Людина, що не проявляє гірі по відношенню до того, до кого воно повинно проявлятися, розглядається в Японії як особистість, гідна презирства. Однак вважається, що до гірі не можна примушувати, і той, хто змушує іншого виконувати гірі, сам виявляється його порушником.

В.В. Дудченко наголошує на впливі розвиненої китайської культури на Японію. На її думку, основу китайізованої системи японського права склали гірі. Гірі, подібно до китайських рит (правил лі), – це суспільна мораль, або моральне чуття соціального обов'язку. У кожного є чуття обов'язку перед іншим, кожний це чуття переживає як бажане. Норми

гірі у свідомості японців невіддільні від людинолюбства, поваги, симпатії. Зберігати суспільну гармонію і є споконвічним призначенням концепції інституту гірі [4, с. 65].

Таким чином, ритуали у вигляді лі чи гірі, що уособлюють дружні переговори, мирові угоди є одними з найважливіших з китайських чи японських звичаєвих норм. Принцип безконфліктності лі чи гірі споконвіку пояснюється прагненням зберігати суспільну гармонію, яка у Китаї чи Японії є найголовнішою цінністю, є Дао.

Список використаної літератури:

1. Бехруз Х. Н. Правова система – центральна категорія порівняльного правознавства / Х. Н. Бехруз. // Актуальні проблеми держави і права. – 2003. – С. 350.
2. Малявин, В. В. Китайская цивилизация / В. В. Малявин. – М.: Дизайн. Информация. Картография; Астрель; АСТ, 2001. – 632 с.
4. Суровень Д.А. Возникновение права и источники права древней Японии // Проблемы курса истории государства и права. Екатеринбург: Изд-во УрГЮА, 2004. С. 198-226.
5. Дудченко, В. В. Місце і роль звичаїв у правовій культурі Японії [Текст] / В.В. Дудченко // Митна справа. – 2007. – № 5. – С. 64-67.

Ключові слова: соціальне регулювання, звичаєве право, правовий ритуал, правова система.

Ключевые слова: социальное регулирование, обычное право, правовой ритуал, правовая система.

Key words: social regulation, customary law, legal ritual, legal system.

КЛЮЧОВИЧ ВАСИЛЬ ЮРІЙОВИЧ

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
аспірант*

НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ДЕФОРМАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ СУДДІВ: ЗАГАЛЬНОПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Складна суспільно-політична ситуація, що склалася сьогодні в Україні, сприяє викривленню професійної свідомості суддів. Започаткована судова реформа відбувається на тлі збільшення кількості внутрішніх і зовнішніх загроз для розвитку українського суспільства, держави та особистості. В цих умовах виникає необхідність у пошуку більш дієвих комплексних засобів для подолання деформації професійної правосвідомості суддів, із врахуванням зовнішніх умов проведення судової реформи.

Актуальність розгляду правосвідомості судді в рамках заявленої теми обумовлена теоретичною та практичною значимістю проблемних питань, пов'язаних з пошуком шляхів підвищення ефективності право-